

Кивлюк Валентина (Київ, Україна)

ТЕРМІНОТВОРЕННЯ ЛЕКСИКИ КОМП'ЮТЕРНОГО ДИСКУРСУ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Терміни – це слова або словосполучення, що позначають специфічні поняття, якими оперують фахівці певної сфери науки чи техніки [2]. Традиційно до терміна будь-якої галузі висуваються основні вимоги, серед яких: однозначність, точність, стислість, системність, емоційно-експресивна нейтральність, відсутність модальної та стилістичної функції, байдужість до контексту, конвенціональність, відсутність синонімів і омонімів у межах однієї терміносистеми тощо [3, с. 7].

Традиційно термінологи вважають, що термін не має зв'язку з контекстом. Принцип незалежності терміна від контексту вказує на те, що термін завжди мав однакове значення для представників однієї професії, і його однозначне тлумачення забезпечувала система наукових понять, а не лексико-семантична система мови [3, с. 6].

В.Д. Табанакова пропонує розробити адекватний і стандартизований алгоритм перекладу комп'ютерних термінів. У перекладацькій літературі такий алгоритм називається “Моделлю перекладу”. Вперше цей термін ввів Ю. Найда і мав на увазі під ним представлення процесу перекладу у вигляді ряду перетворень одиниць оригіналу в одиниці тексту перекладу [6, с. 87]. Комісаров розвинув розуміння терміну “модель перекладу” – для нього, це умовний опис ряду розумових операцій, виконуючи які, перекладач може здійснити переклад всього оригіналу або деякій його частини [4, с. 234]. В.Д. Табанакова стверджує, що “передумовою до створення дійсної моделі перекладу комп'ютерних текстів може стати класифікація способів перекладу комп'ютерних термінів” [5, с. 47].

Поява *комп'ютерної термінологічної лексики* датується приблизно ХХ ст. Перш за все, комп'ютерна терміносистема цікава тим, що вона утворилася завдяки використанню типових засобів словотворення англійської мови. А по-друге, більшість комп'ютерних термінів зараз використовуються в мовах європейських країн, у тому числі і в українській, та майже все терміни поступово набувають статусу інтернаціоналізмів.

Однією з актуальних проблем сучасного мовознавства є визначення способів утворення неологізмів у галузі інформаційних технологій та аналіз шляхів їх адекватного перекладу іншими мовами. Класифікацію термінологічної лексики можна здійснювати за моделями утворення термінологічних інновацій або за семантичними групами.

Найпоширенішим способом утворення нових термінів задля позначення понять у галузі інформаційних технологій є надання вже існуючим лексичним

одинацям нового значення. Наведемо декілька прикладів:

menu – 1) a list of dishes available at a restaurant or to be served at a meal;

2)(computing) a list of possible actions from which a user can choose, displayed on a computer screen.

application – 1) the action or process of making a formal request;

2) the action or an instance of putting or spreading sth onto sth else;

3) the action or process of making a rule;

4) the action or an instance of putting a theory, discovery, etc. to practical use;

5) (computing) a program designed to perform a particular task for the user.

Таким чином, певна частина комп'ютерних термінів утворена шляхом семантичної деривації. *Семантична деривація* – складний багатогранний процес породження нових значень слів, який призводить до перебудови їх семантичної структури і впливає в цілому на всю лексико-семантичну систему мови. Семантичній деривації відведена значна роль у формуванні й зміні мовної картини світу – вона відбиває колективні стереотипи, які усвідомлені етносом і існують на рівні колективного несвідомого. Так, простим прикладом є слово *notebook*. У літературній мові означає “записник, зошит для записів, блокнот”, але у сучасному світі комп'ютерних технологій і в межах комп'ютерної терміносистеми існує зовсім інакше значення цього слова, яке, між іншим, першим асоціативно виникає у покоління людей інформаційно-комунікаційних технологій, – це «портативний персональний комп'ютер», простіше кажучи “нотбук”. Основою для формування семантичного неологізму стало метафоричне перенесення значення початкової лексеми. Бо на думку носіїв мови призначення електронного пристрою схоже з призначенням записника.

Також деякі комп'ютерні терміни перейшли з інших галузей науки та техніки, наприклад: *driver, cursor, printer, processor* та ін. Це відбулося через те, що дії інших механізмів і пристроїв були схожі на дії, які виконувалися комп'ютером. Так, перше значення терміну *driver* “механізм, що протягує стрічку в кінопроекторах, кінокамерах, магнітофонах”. З цього і виплило його наступне значення комп'ютерний дисковод, адже він виконує подібну функцію.

Ще одним способом *творення лексики комп'ютерного дискурсу* є запозичення – традиційний спосіб утворення наукових лексем на базі запозичених з давньогрецької та латинської мов морфем, але застосовувався він при утворенні лише для невеликої кількості комп'ютерних термінів. Наприклад, наприкінці 40-х років XX ст. в англійській мові виник термін *cybernetics* (від гр. *kibernetes* – керівник; спрямовуючий) для позначення комп'ютерної техніки і науки про комп'ютери. З часом від *cybernetics* з'явилися похідні слова *cybernation* та *cybernated*.

Словотворчий елемент *cyber-*, що утворився у результаті скорочення слова *cybernetics* і має значення “пов'язаний з інформаційною, комп'ютерною технікою”, вважається лінгвістами надзвичайно продуктивним. За останнє

десятиліття було утворена більше ста комп'ютерних термінів, наприклад: *cybermail, cybermall, cyberspace, cyberskills, cyberdoctor, cyberspeech, cybersurfer, cybertrading, cyberway, cyberworld* та ін. Також, значним поштовхом для утворення нових термінів з елементом *cyber-* стало виникнення Інтернету. Наприклад: *cyberculture, cyberbanking, cybercommerce, cyberinvesting* тощо. Завдяки появі термінів пов'язаних з поняттям “Інтернет” відбулося звуження поняття елементу *cyber-*, який у складі вищезазначених слів вже означає “пов'язаний з комп'ютерною мережею Інтернет”. Термін “Інтернет” став основою для створення цілого ряду словосполучень, таких як *Internet Age* – “період активного використання мережі Інтернет”, *Internet host* – “комп'ютер, постійно підключений до мережі Інтернет”.

Найпродуктивнішим шляхом утворення термінів-неологізмів комп'ютерної тематики є словоскладання. Це зумовлено аналітичністю англійської мови та тенденцією вираження думок за допомогою одного слова, адже носії мови вважають це більш змістовнішим за словосполучення. Наприклад: *video-game, video-text, computer-czar, computer-friendly*.

Досить схожим і поширеним способом є композиція – складання основ без з'єднувального елемента: *keyboard, filename, software, spreadsheet, backspace, chipset* тощо. Значення цих новоутворень є сумою значень складових елементів. І при утворенні неологізму не відбулося семантичного зсуву її складових частин.

“ ‘ Синтаксичні’ складні слова” [1, с. 105] – це слова, які сформовані з сегментів мовлення. Ознаки синтагматичних відносин залишаються у структурі слова. Щодо англійської мови, то даний тип словотворення є типовим для неї і досить частим у сфері інформаційних технологій. Наприклад: *ready-to-use, black-and-white, clear-to-send, digital-to-analog, user-friendly, object-oriented* і багато інших.

Більш того, акроніми є прикладами синтаксичних складних слів. Адже фразеологічну єдність вони передають граматично і синтаксично.

Наприклад: *WYDIWYS (What You Do Is What You See), WYSIWYG (What You See Is What You Get), PnP (Plug and Play)*.

Прикладами поширених аббревіатур є: *PC – personal computer, CD-ROM – compact-disc – read only memory, WWW – world wide web, CAD – computer-aided design*. І завдяки тому, що тексти комп'ютерної тематики насичені скороченнями це сприяє оптимізації повідомлення.

Продуктивність скорочення як засобу утворення слів виявляється також у виникненні специфічних слів. Маються на увазі слова, які належать до жаргонної лексики спеціалістів з інформаційних технологій, таких як: *arg (argument), tab (tabulation), comp (computer)* тощо.

Іноколи скорочення діє разом із композицією. Прикладами комплексної дії двох цих засобів є такі лексичні одиниці: *dirname (directory name)* – скорочення

+ *композиція*; *netiquette (network etiquette)* – скорочення + *композиція*; *backtab (back tabulation)* – скорочення + *композиція*.

Деякі терміни, що утворилися шляхом скорочення не використовуються в усному мовленні, але ми можемо знайти їх на екрані комп'ютера. Ці лексичні одиниці можна віднести до ІТ термінів, оскільки вони вживаються в межах лише однієї галузі і являють собою специфічні поняття. Наприклад: *err (error)* – *помилка*; *EXT (End of Text)* – *кінець тексту*; *ext (extension)* – *розширення*.

Структура більшості складних слів у галузі інформаційних технологій є прозорою. Семантика похідного слова повністю відповідає семантиці його елементів. Очевидно, що такі складні слова походять від словосполучень. Утворення і вживання термінологічних словосполучень є функціонально виправданими, оскільки вони більш точно описують процес або об'єкт, ширше розкривають поняття. Загальною моделлю утворення термінологічних словосполучень є додавання до терміна, що визначає родові поняття, ознак, які цей термін конкретизує, з метою отримати видові поняття, безпосередньо пов'язані з похідним [3, с. 112].

Словосполучення такого плану являють собою цілісну лексичну одиницю і є згорнутим визначенням. Модель Noun + Noun володіє даним функціональним навантаженням, завдяки якому визначається синтаксична структура термінологічних словосполучень. Наприклад: *cartridge ribbon, graphics application, network topology* тощо.

Є два типи термінологічних словосполучень: двокомпонентні та багатоконпонентні. Багатоконпонентні це *disaster recovery disk, prevent write lock* тощо. Але ці два види є структурно ідентичні – на першій позиції можуть стояти іменник в атрибутивній функції (*default application*), прикметник (*personal computer*) або прикметник + іменник (*virtual machine manager*).

Отже, утворення комп'ютерних термінів здійснюється за рахунок ресурсів англійської мови такими способами: словоскладання; афіксації; аббревіації; семантичної деривації; наданням вже існуючим лексичним одиницям нового значення; запозичення; композиції; скорочення.

Література:

1. Андрушина Г. Б., Афанасьєва О. В., Морозова Н. Н. *Лексикология английского языка* / Г. Б. Андрушина, О. В. Афанасьєва, Н. Н. Морозова. – М.: Дрофа, 2000. – 288 с.
2. Грицькова Н. В. *Проблеми перекладу технічних текстів комп'ютерної тематики* / Н. В. Грицькова // *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство.* – Дніпропетровськ: 2013. – Т. 21, Вип. 19(1). – С. 101-106. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2013_21_19\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumo_2013_21_19(1)_18)
3. Комиссаров В.Н. *Теория перевода. (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.* / В.Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
4. Коптілов В. В. *Теорія і практика перекладу.* / В. В. Коптілов. – К.: Юніверс, 2003. – 280 с.
5. Табанакова В.Д. *Пролегомены к денотативной модели перевода компьютерных терминов* / В.Д. Табанакова // *Іноземні мови в навчальних закладах.* – К.: 2003. – № 1. – С. 45–50.
6. Nida E. *Toward a Science of Translating.* – Leiden, 1964.